

1. UVOD

Tranzicija predstavlja pojam kojim se označavaju tzv. tranzicijske zemlje, zemlje koje su u prelazu iz komandne privrede u tržišnu, tj. iz socijalizma u kapitalizam.

Tranzicija je višedimenzionalan proces koji u političkom smislu znači prelaz u demokratsko društvo, a u ekonomskim terminima uspostavu slobodnog tržišta. Međutim prelaz u demokratsko društvo teži je i sporiji proces nego što se to u prvi mah čini. Politička tranzicija u smislu promjena i stvaranja novih političkih institucija završila je u svim evropskim zemljama, ali to nažalost nije bila garancija da je to i takvo društvo uistinu demokratsko.

Tranzicija kao ekonomski pojam podrazumijeva prelazak neefikasnih i nedovoljno razvijenih privreda u tržišno orijentisane i razvijene privrede. Taj proces stvaranja tržišnog privrednog sistema podrazumjeva proces u kome elemente privrednog sistema zasnovanog na socijalističkim principima zamjenjuju elementi tržišne privrede. Ovako definisana privreda podrazumijeva kako makroekonomsku tranziciju koja pretpostavlja strukturno prilagođavanje privrede, tako i mikroekonomsku tranziciju koja podrazumjeva prestrukturiranje i transformaciju preduzeća u tim privredama. Cilj tranzicije je realizacija modela integralnog tržišta i predstavlja ekonomski problem. Centralni proces tranzicije je privatizacija i ona predstavlja uslov formiranja privatne privrede kroz koju se prelamaju svi bitni aspekti tržišne privrede. Samim tim, privatizacija izaziva lančanu reakciju promjena preko koje se kristalizuju institucije i mehanizmi privrede. Organizacijama i pojedincima potrebni su podsticaji za rad, inovativnost, kontrola troškova i efikasnu raspodjelu, a disciplina i nagrade tržišta ne mogu jednostavno preslikavati u državnim preduzećima i organizacijama. Državna preduzeća često su neefikasna i rasipna¹. Spektar promjena će uključivati široku lepezu mogućnosti počevši od promjene menadžmenta, uvođenja jake centralne finansijske kontrole, promjene organizacione strukture i jačanja decentralizacije upravljanja, preko preorijentacije proizvoda i tržišta, redukcije troškova i reprogramiranja dugova. Proces prilagođavanja domaćih preduzeća novim okolnostima međunarodne konkurencije podrazumevaju zahvate na planu tržišnog, organizacionog i upravljačkog restrukturiranja, a njihovo izvođenje nužno će zahtjevati i definisanje svojinskih oblika kao i forme organizovanja preduzeća.

¹ *Nikolas Stern, » The economics of development », Economic Journal-; (1989)*

Tržišni sistem koji dobro funkcioniše zahtjeva postojanje posebnih socijalnih, institucionalnih, pravnih i kulturnih preuslova koji često ne postoje u zemljama u razvoju. Prevara, korupcija i monopol neće nestati jednim zamahom magičnog, neoklasničkog štapa. Nathan Keyfitz i Robert Dorfman utvrdili su četrnaest institucionalnih i kulturnih uslova za vođenje djetotvornih privrednih tržišta². S obzirom na postojanje ovih institucionalnih i kulturnih preduslova, tržišni sistem koji dobro funkcioniše zahtjeva barem jedanaest pravila pravnih i ekonomskih u praksi koji podstiču tržište³.

Najznačajnije karakteristike same tranzicije su: sporost, skupoća, teškoće pri djelovanju samoga procesa i dramatične promjene u dva smjera:

-što prije i što bezbolnije društvenu imovinu učiniti privatnom sa prepoznatljivim i odgovornim vlasnikom uklopiti se u svjetske tokove prelaza u postindustrijsko doba.

Nažalost, u nekim zemljama te se silne krize nisu rješile, već su se samo produbile. Bivše zemlje SSSR-a zadnjih 6 godina pokazuju najizrazitije zaostavljanje u razvoju od gotovo svih zemalja svijeta. Nasljeđe vrlo nepovoljne privredne i društvene strukture, ekološka zapuštenost je uzrokovalo taj zastoj u razvitku. U tim državama se najsporije privatizira i mijenja krupna industrijska proizvodnja, a bez toga nema uspješne tranzicije. Nasuprot tome, najbrže se preobražava u trgovini, ugostiteljstvu i intelektualnim uslugama.

Najbitniji događaji koji se zbivaju u tim promjenama su sedam kriznih udara:

- ✓ drastičan pad industrijske i slične proizvodnje
- ✓ zamiranje investicijskih ulaganja
- ✓ sporo osvajanje novih tržišta i uključivanje u svjetske tokove robe i usluga
- ✓ prespori dotok stranog kapitala
- ✓ nagli porast nezaposlenosti i osiromašenje većine stanovništva
- ✓ prespora afirmacija policentričnoga prostornoga razvoja
- ✓ presporo rješavanje katastrofalnih ekoloških stanja.

No, izuzev svih ovih kriza, glavni problemi tranzicije su nezaposlenost radi nepovoljne radne bilance i država koja se javlja kao "Najlošiji vladar" jer je najkrupniji vlasnik i arbitar.

² Nathan Keyfitz i Robert A. Dorfman, » *The Market Economy Is the best but not the Easiest*«, (1991)

³ Keyfitz i Dorfman, *The Market Economy*, (1991)